

Kolmontbos: super-'hotspot' voor kevers van dood hout!

Kris Vandekerkhove, Luc Crevecoeur &
Frank Köhler

Plagionotus detritus : een zeer fraaie,
grote en opvallende boktor, die leeft in
dode takken van oude eiken

'Saproxyle' kevers zijn kevers die in minstens één periode van hun leven (larve-volwassen) hout nodig hebben voor hun ontwikkeling, dit kan zowel levend als dood hout, molm en houtpaddenstoelen of boomholtes zijn. Als je er de gespecialiseerde literatuur op naleest zijn twee aspecten heel belangrijk om te bepalen of een bos belangrijk potentieel heeft voor die groep van kevers. Er moet een continuïteit zijn in het aanbod van dood hout, en het bos mag niet te sterk geïsoleerd liggen. Veel houtkevers zijn immers zeer veeleisend naar kwantiteit en kwaliteit van dood hout en komen in de problemen wanneer hun leefbiotoop zeldzaam wordt.

Nu zijn onze reservaten vaak sterk geïsoleerd, en is er weliswaar nu al wat dood hout aanwezig, maar enkele decennia terug, toen ze nog beheerd werden, was dat nauwelijks het geval. Een pertinente vraag die je dus kunt stellen is: hebben onze reservaten wel nog iets te betekenen voor saproxyle kevers?

Om daar een eerste inschatting van te maken hebben we reeds 10 jaar geleden een eerste verkennend onderzoek laten uitvoeren door het KBIN. Dit is geen evident onderzoek: de meeste van deze kevertjes zijn minuscuul klein en zeer moeilijk op naam te brengen. Dat vraagt heel wat expertise, die er op dat moment op het KBIN niet

voor alle soortengroepen was. De eerste bevindingen waren heel positief: er werden wel degelijk nog bijzondere soorten gevonden. Maar toch hadden we de indruk dat we hier niet het onderste uit de kan hadden gehaald.

Daarom startten we vorig jaar een nieuw onderzoek, waarbij we dé experts uit binnen- en buitenland onder de arm namen om eens één gebied in detail uit te pluizen. We kozen voor Kolmontbos: klein en overzichtelijk maar met belangrijk potentieel (veel monumentale bomen, veel zwaar dood hout in alle verteringsklassen).

In onze vorige nieuwsbrief gaven we al aan dat de voorlopige resultaten de verwachtingen ver overstegen. Nu geven we een bloemlezing van het eindresultaat en dat is ronduit verbluffend: de totale

soortenlijst bevat niet minder dan **824 soorten kevers!**

319 soorten hiervan zijn gecatalogeerd als 'saproxyle kevers'. Dat is bijzonder veel, en overtreft zelfs de soortenrijkdom van de meeste bossen die door dezelfde onderzoekers al in Duitsland werden onderzocht!

8 soorten zijn wellicht nieuw voor België, nog eens 21 andere zijn nieuw voor Vlaanderen.

Luc Crevecoeur en Frank Köhler hangen
een vensterval op in Kolmontbos

Niet alleen de kwantiteit aan soorten is uitzonderlijk, ook de kwaliteit blijkt zeer goed te zijn: een belangrijk aandeel betreft zeldzame en zeer veeleisende soorten. Zo staan niet minder dan **92 soorten op de Duitse Rode Lijst** (7 'met uitsterven bedreigd', 24 'sterk bedreigd', 61 'bedreigd'). Op de Britse Rode Lijst zijn 2 soorten 'vermoedelijk uitgestorven', 10 'met uitsterven bedreigd', 5 'sterk bedreigd' en 13 soorten 'bedreigd' en ruim 100 soorten staan als 'aandachtssoort' opgenomen.

Eén soort (*Cerophytum elateroides*) staat zelfs op de Europese Rode Lijst van houtkevers, een recente compilatielijst van een vijftigtal soorten uit geselecteerde groepen die over heel Europa bedreigd zijn. Bij deze lijst zijn nog eens 50 'aandachtssoorten' toegevoegd (categorie 'Near-Threatened'). Twee soorten daarvan komen in Kolmont voor: *Elater ferrugineus* en *Brachygonus megerlei*.

Nog een interessante bron om de waarde van de gevonden soortenrijkdom aan af te toetsen is de lijst van 'Oerbosreliktsoorten' ('Urwaldreliktarten') die voor Duitsland werd opgemaakt, een lijst van ruim 100 zeer veeleisende soorten die als goede indicator fungeren van een hoge dood hout-habitatkwaliteit. Dit is een zeer strenge lijst. Om een idee te geven: in alle tot nu toe onderzochte bosreservaten in Hessen werd nog geen enkele van die soorten aangetroffen. De absolute toplocaties in Duitsland (vaak met eeuwenoude eiken) leverden 10-15 soorten op, andere gerenommeerde bosreservaten zoals Neuenburger Urwald herbergen een 5-tal soorten. Wel ook in Kolmont werden vijf soorten uit deze lijst waargenomen!

Hoe is het mogelijk dat zo'n klein, geïsoleerd bosje zo'n uitzonderlijke rijkdom aan houtkevers kent? Het blijft een raadsel. Een aantal aspecten kunnen enige verklaring geven:

- **een zeer grote diversiteit aan biotopen:** het bos is zeer reliëfrijk, waardoor zowel warme, zongeëxposerde hellingen en bomen, als kille noordhellingen voorkomen; bovendien is het bos op een kleine oppervlakte zeer divers, gaande van droge zure beukenbossen met wat naaldbout, over monumentaal eikenbeukenbos tot voedselrijke essen-elzenbossen. Overal komt vrij veel dood hout voor, in alle vormen (staand, liggend, holtes in bomen), dimensies, soorten en afbraakstadia (van vers tot molm).
- **toch een langere continuïteit aan dood hout?** De voorgeschiedenis van het bos is nog niet in detail gekend, maar we weten dat de burcht (en wellicht de beboste wallen en flanken) er al zeker was in de 13de eeuw, dat het daarna nog lange tijd als 'kasteelpark' werd beheerd en het al zeker 30 jaar nauwelijks nog beheerd is geweest. Het bos heeft dus wellicht nooit een klassiek intensief bosbeheer gekend, waardoor er altijd wel een behoorlijke hoeveelheid dood hout zal aanwezig zijn geweest.
- **toch niet zo geïsoleerd (in het verleden)?** Momenteel is het bos omgeven door vrij intensieve landbouw, met nauwelijks nog kleine landschapselementen, maar

Boven: Beeld van Kolmontbos.
Veel monumentale bomen, en behoorlijk
wat dood hout

Onder: Kevers determineren op een
lijmring : een monnikenwerkje...

tot voor enkele decennia was het bos omgeven door oude boomgaarden, houtkanten en knotbomen die vaak gekende refugia zijn voor houtkevers. Misschien hebben ze van hieruit het bos kunnen koloniseren? Als we vanuit Kolmont kijken zien we in de ruimere omgeving nog interessante bossen zoals de bosreservaten Hasselbos en Jongenbos en Harderlingen en het Brullenbos. Voor de meer mobiele soorten is Kolmont wel van daaruit te bereiken.

We zien een toename van de soortenrijkdom in vele Duitse bosreservaten en deze tendens is hier mogelijk ook aan de gang. De verbeterde dood-hout situatie, maar wellicht ook de klimaatverandering zorgen ervoor dat allerlei nieuwe soorten opduiken. In Kolmont waren bijvoorbeeld 57 soorten aanwezig met een eerder zuidelijke verspreiding.

Hoedanook, het resultaat overtreft onze stoutste verwachtingen en was zeker een stimulans om dit onderzoek verder te zetten, met dezelfde uitvoerders: dit en volgend jaar nemen ze Meerdaal- en Zoniënwood onder handen. We zijn benieuwd of de resultaten er al even verrassend zullen zijn.

Binnenkort verschijnt een INBO rapport met daarin de volledige soortenlijst, en een meer uitgebreide bespreking. Als uitsmijter geven we jullie alvast hieronder een korte bloemlezing met slechts een greep uit het uitzonderlijke aanbod.

Boven: *Cerophytum elateroides* : een veeleisende soort van ingerotte bomen – over heel Europa zeer zeldzaam en achteruitgaand

Midden: *Brachygonus megerlei*: deze zeldzame kniptor leeft in zonbeschenen boomholtes van loofbomen waar hij jaagt op de larven van *Prionychus ater*

Onder: *Micridium halidaii* : microscopisch klein kevertje (nauwelijks een halve millimeter groot) leeft ook in rottend hout in boomholtes

Opmerkelijke soorten

Cerophytum elateroides Dit is een zeer veeleisende soort die leeft in vermolmdde boomholtes van monumentale bomen. Het is een soort die in gans Europa heel zeldzaam is. Het is ook één van de enige soorten in België die op de nieuwe Europese Rode lijst is opgenomen in de categorie 'vulnerable': ze zou volgens deze indeling over heel Europa beschouwd, dus nog meer bedreigd zijn dan emblematische soorten als heldenboktor, juchtleerkever of vliegend hert (allemaal op de lijst 'near threatened').

Het voorkomen van deze soort alleen al is volgens Franse entomologen een reden om een bos een speciale beschermingsstatus te geven. In heel Noord-Frankrijk is de soort enkel gekend van Compiègne (Beaux Monts) en Fontainebleau. In Polen en de UK is de soort wellicht uitgestorven, in Duitsland is ze 'met uitsterven bedreigd'. In de ruim 80 bossen die er intensief op saproxyle kevers werden onderzocht kwam de soort slechts in 5 bossen voor. In Nederland is er één waarneming uit 1930. Voor België waren er enkel waarnemingen van deze soort van voor 1950. Wij vonden in Kolmont twee exemplaren: ééntje op een lijmring en één levend exemplaar op een Robinia.

Brachygonus megerlei Deze kniptor was in België tot nu toe enkel gekend van twee oude waarnemingen in Glain (provincie Luik in 1889) en in Stavelot (voor 1921). Op de Europese Rode Lijst staat de soort aangegeven als aandachtsoort ('near threatened'). Voor Nederland zijn er geen waarnemingen; in Duitsland is de soort 'sterk

bedreigd'. Deze kevers leven in holtes van loofbomen die door de zon kunnen bescheden worden, waar ze zich voeden met larven van *Prionychus ater*, een soort die ook in Kolmont werd gevonden. Ze werd hier gevangen met een lichtval.

***Micridium halidaii* (Ptiliidae)** Dit minuscule kevertje (0,7 mm!) werd gevonden op een lijmring tegen een afgebroken dode beuk. Het diertje werd bij de maandelijkse controle van de lijmring niet opgemerkt maar op het einde van het veldwerk bij controle van de lijmring onder de bino gespot. Deze kevertjes leven in vermolmd loofhout waar ze vermoedelijk leven van schimmelsporen. De soort is niet bekend van Nederland en maar van een beperkt aantal plaatsen in Duitsland. Vermoedelijk hebben de gebruikte onderzoekstechnieken en de grootte hier wel veel mee te maken (Köhler, 2003). Opgenomen op de Duitse lijst van oerbosreliktsoorten.

Cyclorhipidion (Xyleborus) bodoanus = Xyleborus peregrinus is een schorskever afkomstig uit de regio Siberië -Noord Azië en voor de eerste maal in België gevonden in de periode 2000-2003 op 7 plaatsen in Wallonië. De soort leeft op Eiken. Dit is de eerste melding voor Vlaanderen.

Obrium cantharinum: deze boktor wordt weinig waargenomen in ons land. Er zijn 9 waarnemingen van de laatste eeuw, dit was de eerste waarneming voor Limburg. In Duitsland is de soort 'bedreigd'; ze ontbreekt in het noorden, en is in de deelstaten Nordrhein-Westfalen en Rheinland-Pfalz zeer zeldzaam. In Engeland is ze wellicht uitgestorven (E); komt niet voor in Denemarken en in Nederland slechts van een klein aantal vindplaatsen uit Noord-Brabant en Limburg bekend. Na 1980 slechts twee waarnemingen.

Plagionotus detritus: een zeer fraaie, grote en opvallende boktor, zeer zeldzaam in Zweden, bedreigd in Duitsland, in Nederland slechts één waarneming na 1950. Uit België is hij bekend van enkele waarnemingen voor 1950, en een recente vondst uit Meerdaalwoud en nabij Riemst. Het is een soort van oude eikenbossen waar hij leeft in dikke takken van kwijnende bomen. De larven vreten eerst onder de schors lange gangen en dringen daarna tot wel vijf centimeter diep in het hout. De verpopping vindt plaats in het vroege voorjaar. De ontwikkelingsduur is twee jaar.

Boven: *Obrium cantharinum* : een zeldzame boktor : in Duitsland bedreigd, in Nederland de laatste 30 jaar slechts twee keer gezien; bij ons 9 waarnemingen over de laatste eeuw.

Onder: *Ropalodontus perforatus* woont in oude houtzwammen die tegen de boom hangen en niet te droog zijn; de eerste waarneming voor België

Links: *Platydemus violaceum* : nieuw voor Vlaanderen, in Engeland met uitsterven bedreigd, in Duitsland kwetsbaar.

Rechts: *Dorcus parallellepipodus* of klein vliegend hert, een opvallende verschijning in de betere structuurrijke loofbossen – al in een aantal bosreservaten gevonden, ook in Kolmont